

การศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์ในป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่

หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

A Study of Animal Diversity in Baan Sobpaomai Community Forest, Maepao Subdistrict, Phaya Mengrai District, Chiang Rai Province

สุทธิ มลิตอง¹ เพ็ญศรี มลิตอง²

นักวิทยาศาสตร์ สถาบันถ่ายทอดเทคโนโลยี นวัตกรรม และบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

นักวิจัย สถาบันถ่ายทอดเทคโนโลยี นวัตกรรม และบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Corresponding author : E-mail: Kor1084@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์ในป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2562 ถึง เดือนมีนาคม 2563 ผลการศึกษาพบสัตว์มีกระดูกสันหลัง 4 กลุ่ม คือ นก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน และ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก พบทั้งหมด 75 ชนิดใน 11 อันดับ 33 วงศ์ จัดเป็นนกประจำถิ่น 55 ชนิด เช่น เหยี่ยวขาว นกเอี้ยงสาวิกา นกอพยพ 12 ชนิด เช่น นกจับแมลงคอแดง นกกระจัดเขียวปีกสองแถบ นกเงกน นกเขียวยมรา และนกประจำถิ่นที่ประชากรบางส่วนมีกรอพยพ 8 ชนิด เช่น นกอีเสือหลังแดง นกนางแอ่นบ้าน นกยอดหญ้าหัวดำ พบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมทั้งสิ้น 4 ชนิดใน 2 อันดับ 2 วงศ์ พบสัตว์เลื้อยคลาน 5 ชนิด ใน 1 อันดับ 3 วงศ์ และพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 11 ชนิด 2 อันดับ 6 วงศ์ นอกจากนี้สัตว์มีกระดูกสันหลังที่พบมีสถานภาพเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองถึง 73 ชนิด แบ่งเป็นนก 70 ชนิด และสัตว์เลื้อยคลาน 3 ชนิด

คำสำคัญ: ความหลากหลายของชนิด, สัตว์มีกระดูกสันหลัง, ป่าชุมชน, บ้านสบเปาใหม่

บทนำ

ป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ได้เริ่มมีการอนุรักษ์ป่ามาตั้งแต่ปี 2536 ซึ่งเป็นปีที่บ้านสบเปาใหม่ได้แยกเขตการปกครองมาจากบ้านสบเปาหมู่ที่ 2 โดยมีการจัดพื้นที่ป่าของชุมชนขึ้น มีข้อตกลงร่วมกันห้ามตัดไม้หากฝ่าฝืนจะถูกปรับ และในปี 2548 ได้เข้าร่วมโครงการป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน มีกฎระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจนขึ้น เกิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น สภาพการณ์ป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ในปัจจุบันชุมชนยังคงดูแลและใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้ และมีกิจกรรมบางส่วนเป็นไปตามหน่วยงานภาครัฐ และระบบนิเวศของป่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตามปัจจัยแวดล้อม ทั้งจากธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ การบริหารจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและก่อประโยชน์ให้กับชุมชนได้สูงสุด จึงต้องอาศัยข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ วางแผนอนุรักษ์ พื้นฟู ดังนั้น การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพที่มีการพึ่งพิงจากป่าอย่างชัดเจน นำมาซึ่งความร่วมมือของชุมชนในการดูแลรักษาป่า ในลักษณะของการจัดการให้เป็นป่าชุมชนที่ชุมชนมีการวางกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ พัฒนาและฟื้นฟูได้ในที่สุด (รณิดา ปิงเมือง และคณะ, 2554)

วัตถุประสงค์

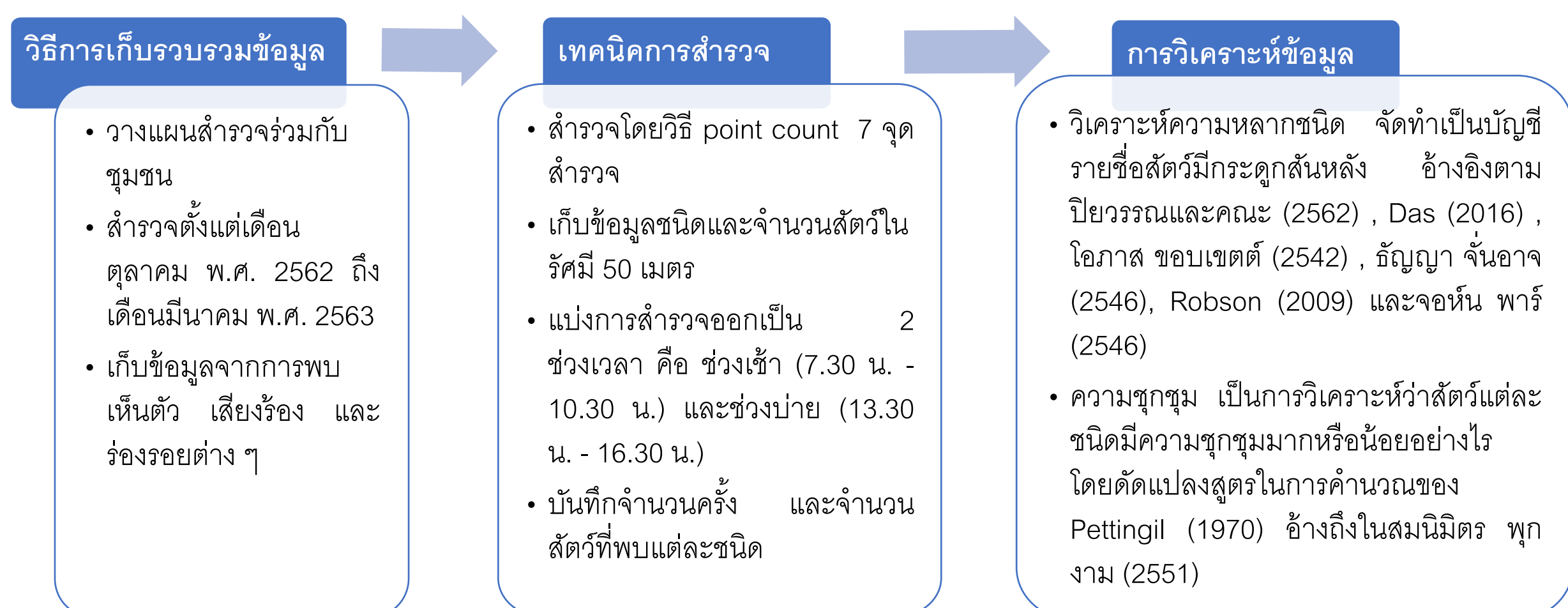
เพื่อศึกษาความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลังในป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้สำรวจความหลากหลายทางด้านชนิดพันธุ์สัตว์ 4 กลุ่ม ได้แก่ นก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และ สัตว์เลื้อยคลาน รวมถึงสภาพการใช้ประโยชน์ในปัจจุบัน ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านสบเปา ทำการสำรวจ ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2563

ภาพที่ 1. แสดงแผนที่จุดสำรวจสัตว์มีกระดูกสันหลังบริเวณป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่
ที่มา : <http://maps.google.co.th>

ภาพที่ 2. แสดงขั้นตอนการดำเนินงานสำรวจสัตว์มีกระดูกสันหลังบริเวณป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่

โดยกำหนดระดับความชุกชุมไว้ 3 ระดับ ดังนี้ ร้อยละความชุกชุม 0 – 33 เป็นระดับความชุกชุมน้อย (Uncommon) 34 – 66 เป็นระดับความชุกชุมปานกลาง (Common) และ 67 – 100 เป็นระดับความชุกชุมมาก (Very Common)

สถานภาพของสัตว์ อ้างอิงสถานภาพตามประกาศกฎกระทรวงฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2546) กำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 (เดิม) มีผลต่อเนื่องตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 และกำหนดโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ความหลากหลายของสัตว์ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย รวมพื้นที่โดยรอบ อันประกอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นทุ่งนา แหล่งพื้นที่ชุ่มน้ำ อาคารบ้านเรือน รวมถึงตัวป่าชุมชนเอง ทำให้มีสภาพพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันหลากหลาย ทำให้พบสัตว์ถึง 95 แบ่งเป็น นกทั้งสิ้น 75 ชนิด จัดเป็นนกประจำถิ่น 55 ชนิด นกอพยพ 12 ชนิด และนกประจำถิ่นที่ประชากรบางส่วนมีกรอพยพ 8 ชนิด พบสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมทั้งสิ้น 4 ชนิด ใน 2 อันดับ 2 วงศ์ พบสัตว์เลื้อยคลาน 5 ชนิด ใน 1 อันดับ 3 วงศ์ และพบสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 11 ชนิด 2 อันดับ 6 วงศ์ จากผลการวิเคราะห์ความชุกชุม พบว่า สัตว์ที่มีความชุกชุมมากอยู่ในกลุ่มนกมากที่สุด ได้แก่ นกเขาใหญ่ นกเงกน นกเขียวยมรา นกขมิ้นน้อยยมรา นกแซงแซวหางปลา นกปรอดหัวสีเขม่า นกนางแอ่นบ้าน นกกระเจี๊ยบยมรา นกแว่นตาขาวสีทอง นกกิ่งไคร้กลีบหัวเทา นกกิ่งไคร้คอดำ นกเอี้ยงสาวิกา นกเอี้ยงหงอน นกนางเขนบ้าน และ นกกระจอกบ้าน ประเภทสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม ได้แก่ กะเล็นขนปลายหูสั้น ประเภทสัตว์เลื้อยคลาน ได้แก่ จิ้งเหลนบ้าน ประเภทสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ได้แก่ คางคกบ้าน กบหนอง และ ปาดบ้าน

ตารางที่ 1. แสดงจำนวนชนิด ระดับความชุกชุม และสถานภาพการเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองที่พบจากการสำรวจสัตว์มีกระดูกสันหลัง 4 ประเภทในป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย

	นก	สัตว์เลื้อยลูกด้วยนม	สัตว์เลื้อยคลาน	สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก
จำนวนชนิด	75	4	5	11
ความชุกชุมมาก	15	1	1	3
สถานภาพเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง	70	-	3	-

กลุ่มสัตว์ที่พบมากที่สุดคือ กลุ่มนก ซึ่งนกที่พบจะเป็นนกที่อยู่ในกลุ่มจับแมลงและกินแมลง ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ป่ามีแหล่งน้ำล้อมรอบอยู่ 2 ด้าน และอีกด้านเป็นพื้นที่ทุ่งนา ทำให้ความชื้นในอากาศบริเวณป่าและพื้นที่รอบด้านมีค่าสูง ทำให้มีประชากรแมลงที่เป็นอาหารนกมีปริมาณมากเช่นเดียวกับและสามารถดึงดูดนกในกลุ่มนี้ได้มาก ในขณะที่พื้นที่ชุ่มน้ำรอบนอกมีพืชล้มลุกหรือไม้หนุ่มที่เป็นเรือนยอดระดับล่าง (understory vegetation) อยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยหลบภัย ทำรังวางไข่ และเป็นแหล่งอาหารโดยเฉพาะแมลงได้เป็นอย่างดี (Bowman et al., 2003)

ในขณะที่ความหลากหลายชนิดของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลาน พบ 11 ชนิด และ 5 ชนิด ตามลำดับ เนื่องจากช่วงเวลาสำรวจอยู่ในช่วงฤดูร้อน โดยเฉพาะช่วงเดือนมกราคม – เดือนกุมภาพันธ์ เกือบจะไม่มีการสำรวจพบชนิดสัตว์กลุ่มนี้เลย สาเหตุอาจเนื่องมาจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ภูมิอากาศ ที่มีอุณหภูมิลดลง และความชื้นในอากาศที่ลดลง สัตว์กลุ่มนี้จึงมีการปรับตัวให้มีพฤติกรรมจำศีล (Hibernation) สังเกตจากช่วงปลายเดือนตุลาคมเป็นต้นมา เป็นช่วงปลายฤดูฝน และเริ่มเข้าสู่ฤดูหนาว สัตว์กลุ่มนี้จะเริ่มสะสมพลังงาน และมีการออกมาทำกิจกรรมต่างๆ น้อยลง (อนุสรณ์ เห่งเพ่งพิศ, 2551)

ภาพที่ 3. แสดงตัวอย่างสัตว์มีกระดูกสันหลังบริเวณป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่(A=นกกระดี่ตีหม่า *Lonchura punctulata*, B=นกขมิ้นน้อยยมรา *Aegithina tiphia*, C=นกปรอดหัวสีเขม่า *Pycnonotus aurigaster*, D=กิ้งก่าคอแดง *Calotes versicolor*, E=กะเล็นขนปลายหูสั้น *Tamios mccllellandi*, F=กบหนอง *Fejervarya limnocharis*)

สรุปผล

จากการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลังในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พบสัตว์ 95 ชนิด 16 อันดับ 43วงศ์ แบ่งตามสัตว์มีกระดูกสันหลัง 4 กลุ่ม ดังนี้ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก พบทั้งหมด 11 ชนิด 2 อันดับ 6 วงศ์ สัตว์เลื้อยคลาน พบทั้งหมด 5 ชนิด ใน 1 อันดับ 3 วงศ์ นก พบทั้งหมด 75 ชนิดใน 11 อันดับ 33 วงศ์ จัดเป็นนกประจำถิ่น 55 นกอพยพ 12 และนกประจำถิ่นที่ประชากรบางส่วนมีกรอพยพ 8 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม พบทั้งหมด 4 ชนิดใน 2 อันดับ 2 วงศ์ ความชุกชุม พบว่า สัตว์ที่มีความชุกชุมมากในกลุ่ม 15 ชนิด ประเภทสัตว์เลื้อยลูกด้วยนม 1 ชนิด ได้แก่ กะเล็นขนปลายหูสั้น ประเภทสัตว์เลื้อยคลาน 1 ชนิด ได้แก่ จิ้งเหลนบ้าน ประเภทสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก 3 ชนิด ได้แก่ คางคกบ้าน กบหนอง และ ปาดบ้าน สัตว์มีกระดูกสันหลังที่พบมีสถานภาพเป็นสัตว์ป่าคุ้มครองถึง 73 ชนิด แบ่งเป็นนก 70 ชนิด และสัตว์เลื้อยคลาน 3 ชนิด

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณกองทุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อการพัฒนา ประจำปีงบประมาณ 2562 ประชามติการวิจัยและการสร้างสรค์องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งในการดำเนินการวิจัยจากผู้นำแกนนำ และชุมชนบ้านสบเปาใหม่ หมู่ที่ 14 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 120 ตอนที่74ก. หน้า1-2 (บัญชีแนบท้าย 57 หน้า). 1 สิงหาคม 2546.
จอห์น พาร์. (2546). สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมในประเทศไทย. สารคดี. กรุงเทพมหานคร.
ธัญญา จันอาจ. (2546). คู่มือสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกในเมืองไทย. สำนักวิชาการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
ปิยวรรณ นิมวัน, ไพรัชย์ ศรีสม และปริญญา ภวังค์คณะพันธ์. (2562). สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกในประเทศไทย. มูลนิธิกระต่ายในวงจันทร์. ราชบุรี.
รณิดา ปิงเมือง, สุทธิ มลิตอง, เพ็ญศรี ม้าแก้ว และรวี อถาว. (2554). การประยุกต์ใช้ดัชนีความหลากหลายทางชีวภาพในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ. แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพชุมชนบ้านห้วยแม่ชัย ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาจังหวัดที่ 4(1): 17-28.
สมนิตร์ พุกงาม. (2551). รายงานการศึกษาด้านทรัพยากรสัตว์ป่า และผลกระทบโครงการขุดเจาะสำรวจปิโตรเลียมบนบก จังหวัดอุตรดิตถ์. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
โอลาส ซอบเซตต์. (2542). เทคนิคการสำรวจนก. แนวทางในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ. โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
อนุสรณ์ เห่งเพ่งพิศ, สุทธิ ของเป็น, บุญมา หิราภรณ์ และสมหญิง ทักษิกรณ์. (2551). ความหลากหลายของสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกและสัตว์เลื้อยคลานตามระดับความสูงในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. หน้า 100-109. ใน ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2550. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
Bowman, M., Heckman, S. and Krauss, D. (2003). An analysis of bird and tree diversity in Edmonds Park, Newton, MA. Department of Biology. Boston: Boston College
Das, I. (2016). Field guide to the Reptiles of South – East Asia. Bloombury Publishing, London.
Pettigil, O.S. (1970). A Laboratory and Field Manual of Ornithology. Burgess Publishing Company, Minnetola.
Robson, C. (2009). A field guide to the birds of Thailand and South – east Asia. Asia Books Company, Bangkok.